ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME–XI, ISSUE– II MARCH – APRIL 2024

Original Research Article

शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाची भूमिका – एक अभ्यास

* *डॉ. अरुणा राजाराम भांबरे*

* *प्रभारी प्राचार्य, श्री समर्थ कॉलेज ऑफ एज्युकेशन अँड रिसर्च (बी.एड) म्हसणे फाटा पारनेर अहमदनगर*

घोषवाराः

'जोपर्यंत आपण स्वतःशी शांती प्रस्थापित करत नाही तोपर्यंत आपल्याला बाहय जगात कधीही शांती मिळू शकत नाही.'
- गौतम बुध्द

शांतता शिक्षण ही मूलतः ज्ञान, दृष्टीकोन, कौशल्ये आणि सकारात्मकतेने वर्तन आत्मसात करण्याची प्रकिया आहे, ज्यामध्ये स्वतःशी, इतरांशी आणि अगदी निसर्गाशी सुसंगतपणे जुळवून जगणे, यास प्राधान्य दिले जाते. २१ शतकातील शाश्वत व निरंतर विकास ध्येये प्राप्त करणे शक्य होईल अशी समर्थ, सशक्त आणि प्रगतशील शैक्षणिक व्यवस्था उभारणे हे शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाचे उद्दिष्ट आहे. शिक्षणप्रणाली आखताना विद्यार्थी हा चांगला नागरिक, विज्ञाननिष्ठ आणि अखंड ज्ञानलालसा असलेला असणे आवश्यक आहे. कालानुरूप शिक्षणप्रणालीमध्ये नवे प्रवाह येतात, आवश्यक बदल घडून येतात. कारण शिक्षणक्षेत्रातील विविध समस्यांच्या निराकरणासाठी, नाविन्याचा शोध घेण्यासाठी व शिक्षणप्रणाली ही प्रभावी आणि गुणवत्तापूर्ण होणे आवश्यक आहे, याचाच अभ्यास करून संशोधकाने विषयानुरूप पुढील उद्दिष्टांचा समावेश केलेला आहे.

उद्दिष्ट *:*

१. शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षण या संकल्पनांचा अभ्यास करणे.

२. शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाची गरज व महत्व समजावून घेणे.

३. शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणातील शिक्षणाची भूमिका अभ्यासणे.

प्रस्तुत संशोधनात विविध संदर्भ स्त्रोतांचा अभ्यास केलेला असून यामध्ये संदर्भ पुस्तके, मासिके, नियतकालिके, पूर्व संशोधन कार्य यांचा आढावा घेण्यात आलेला आहे.

गुज शब्द: ***शांततेसाठी शिक्षण, न्यायासाठी शिक्षण***

Copyright © 2024 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial Use Provided the Original Author and Source Are Credited.

प्रस्तावनाः

शांततेसाठी शिक्षण ही सर्वसमावेशक संकल्पना आहे जी शिक्षित व्यक्तीला ख-या अर्थाने समग्र आधार देते. शांततेसाठी शिक्षण ही एक व्यापक धारणा आहे जी शाश्वत विकासास चालना देते. वैयक्तिक आणि स्वयं विकास स्तर, शाळा आणि समुदाय स्तर, राष्ट्रीय स्तर आणि जागतिक स्तर या सर्व गोष्टी शांततेसाठी शिक्षणामध्ये समाविष्ट होतात.

ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME–XI, ISSUE– II MARCH – APRIL 2024

Original Research Article

"Peace education is the continuous process of acquiring values, knowledge, attitudes, skills, and behaviours to live in harmony with oneself, others, and the natural environment."

- UNESCO

आज सर्वच स्तरावर शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाची गरज आहे. सकारात्मक परिस्थिती आपल्याकडेही येऊ शकते गरज आहे मानसिकता बदलून प्रत्येकाने प्रत्यक्ष कृती करण्याची 'केल्याने होत आहे हे आधी केलेची पाहिजे' यासाठी प्रस्तुत संशोधन विषय नाविन्यपूर्ण आहे.

शांततेसाठी शिक्षणाची गरज :

शांततेसाठी शिक्षणाची गरज खालीलप्रमाणे नमूद केलेली आहे.

- सुसंवाद असणे
- दुखातून बाहेर पडण्यासाठी
- सामाजिक सलोखा व आंतरक्रिया साधण्यासाठी
- व्यक्तिमत्व प्रभुत्व दृढीकरणासाठी
- सर्वोच्च पातळीवर लक्ष वेधण्यासाठी
- स्वत ला जाणून घेणे हेच खरे शिक्षण आहे आणि शांतता स्वत ला जाणून घेण्यास मदत करते.

प्रस्तुत संशोधनाची उद्दिष्टे :

संशोधकाने संशोधन विषयानुसार संशोधनाची उद्दिष्टे निश्चित केलेली आहेत ती पुढीलप्रमाणे-

१. शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षण या संकल्पनांचा अभ्यास करणे.

२. शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाची गरज व महत्व समजावून घेणे.

३. शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणातील शिक्षणाची भूमिका अभ्यासणे.

शांततेसाठी शिक्षणाची प्रमुख अंगे:

जगभरातील सर्व स्तरांमधील देशांसमोर आजमितीस शांतता स्थापनेचे आव्हान उभे आहे. यासाठी विविध मार्गांनी पराकोटीचे प्रयत्नही होत आहेत. मात्र शांतता प्रस्थापनेसाठी शिक्षण हे अत्यंत प्रभावी माध्यम आहे.

ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME–XI, ISSUE– II MARCH – APRIL 2024

Original Research Article

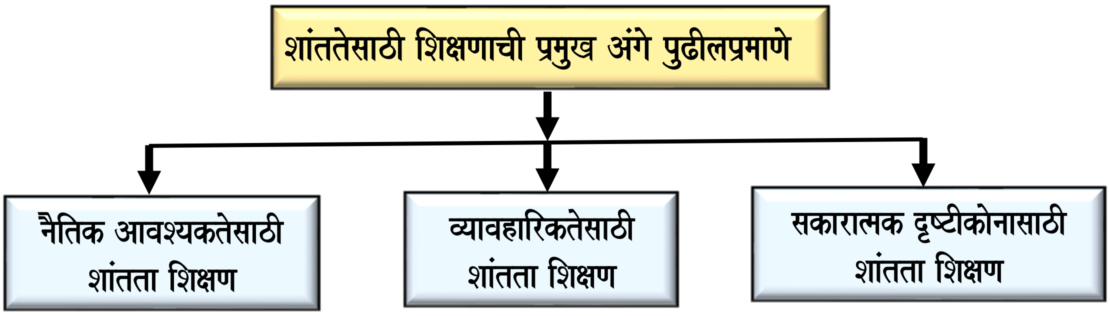

शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाची गरज व महत्व:

- प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या वैशिष्टपूर्ण क्षमतांचा शोध घेणे□ओळखणे आणि त्या विकसित करण्यासाठी प्रयत्न करणे.
- प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षक आणि पालकांनी अभ्यास व अभ्यासेतर बाबींवर चालना व प्रोत्साहन द्यावे अशा संधी निर्माण करणे.
- प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी मूलभूत शिक्षणआणि मानवी हक्क या संकल्पनांना प्राधान्य देणे.
- विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी अभ्यासक्रमात लवचिकतेवर भर देणे. यामध्ये प्रामुख्याने अध्ययनाचा मार्ग आणि कार्यक्रम निवडण्याची मुभा देण्यात आलेली आहे□म्हणजेच विद्यार्थ्यांच्या गरजेनुसार शिक्षण (Need Based Education) आणि आवडीनुसार शिक्षण की जे आयुष्यातील मार्ग निवडण्यास उपयुक्त असणार आहे□ अशा सर्वांगीण बाबींवर भर देणे.
- शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणासाठी कला आणि विज्ञान□अभ्यास आणि अभ्यासेतर उपक्रम□व्यावसायिक आणि नवनवीन शैक्षणिक प्रवाह यांमध्ये एक वाक्यता असावी आणि ज्ञानाच्या क्षेत्रांमध्ये अधिक वृध्दींगतता होण्यासाठी प्रयत्नशील असणे आवश्यक आहे.
- विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी ज्ञानाची एकता आणि अखंडता सुनिश्चित करून एका बहुआयामी जगासाठी विज्ञान□समाजशास्त्र□कला□मानसशास्त्रे आणि खेळ यांच्यामध्ये बहु-शाखीय (Multi-Disciplinary) आणि सर्व समावेशक शिक्षणाचा (Inclusion Education) विकास यावर भर देणे.
- शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणातून विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी पाठांतर व परीक्षा या व्यतिरिक्त आशयात्मक संकल्पना समजून घेण्यावर भर देण्यात आलेला आहे.
- शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणातून तार्किक विचारशक्तीला चालना देण्यासाठी व समस्या निराकरणातून

ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME–XI, ISSUE– II

MARCH – APRIL 2024

Original Research Article

- नाविन्यपूर्णतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी कल्पकतेस संधी देण्यावर भर देणे.
- शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणातून विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी नैतिकता आणि मानवी व घटनात्मक मूल्ये उदा. सहकार्य,इतरांबावत आदर,सौजन्यशीलता,सार्वजनिक मालमत्तेबावत आदर,वैज्ञानिक दृष्टीकोन, लोकशाहीची भावना,जबावदारी या बाबी रूजविण्यासाठी प्राधान्य देणे.

शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणातील शिक्षणाची भूमिका:

- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी अध्यापन आणि अध्ययनात बहु भाषिकत्व आणि भाषा शक्ती यांना प्रोत्साहन देण्यात आलेले आहे.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी संवाद,सहकार्य,सामूहिक कार्य आणि लवचिकता अशी जीवन मूल्ये रूजविण्यावर भर देण्यात आलेला आहे.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी सातत्यपूर्ण मूल्यांकनावर भर व अध्यापन आणि अध्ययनात तंत्रज्ञानाचा पुरेपूर वापर करण्यावर भर दिसून येतो.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षण सुलभ बनवण्यासाठी शैक्षणिक नियोजन आणि व्यवस्थापनावर भर देण्यात आलेला आहे.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी शिक्षण ही सातत्यपूर्ण प्रक्रिया असून सर्व अभ्यासक्रम,अध्यापन-अध्ययन प्रक्रिया आणि मूल्यांकन यामध्ये विविधता व नाविन्यपूर्ण यावर भर देण्यात आलेला आहे.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी सर्व शैक्षणिक निर्णयांमध्ये पूर्ण समानता आणि सर्वसमावेशकता यावर भर देण्यात आलेला आहे.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण शिक्षणासाठी प्रारंभिक बाल्यावस्थेतील संगोपन आणि पायाभूत शिक्षणापासून ते शालेय शिक्षण व उच्च शिक्षणापर्यंत सर्व पातळयांवरील शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमात सुसूत्रता आणण्यावर भर देण्यात आलेला आहे.
- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण शिक्षणासाठी गुणवत्तापूर्ण शिक्षण आणि विकासासाठी सहआवश्यकता म्हणून उत्कृष्ट दर्जाचे संशोधन यावर भर देण्यात आल्याचे दिसून येते.

ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME–XI, ISSUE– II

MARCH – APRIL 2024

Original Research Article

- शांतता आणि न्याय शिक्षणासाठी विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी आपल्या भारतीय परंपरेचा भारताच्या समृध्द वैविध्यपूर्ण प्राचीन आणि आधुनिक संस्कृती ज्ञान व्यवस्था यांचा अभिमान असणे आवश्यक आहे यावर भर देण्यात आल्याचे दिसून येते .
- शिक्षण ही एक निरंतर आणि सार्वजनिक सेवा आहे . गुणवत्तापूर्ण शिक्षण उपलब्ध असणे हा प्रत्येक बालकाचा मूलभूत हक्क असून त्याद्वारे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण साधण्यावर भर देण्यात आलेला आहे .

वरील बाबींचा विचार करता शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षण हे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण शिक्षणास संधी निर्माण करणारे असून यातून भारताला जागतिक ज्ञान महासत्ता बनविण्यास उपयुक्त ठरणार आहे .

शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षण

शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाद्वारे अभ्यासक्रमांना वेगवेगळया शाखांच्या चौकटीतून बाहेर काढून आंतरशाखीय आणि समन्वयी करण्यात आले आहे . याचाच सोपा अर्थ असा आहे की विद्यार्थ्यांना शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाद्वारे हे आवश्यकच आहे .

वैयक्तिक जीवन घडवायचे असो किंवा राष्ट्राची जडणघडण करावयाची असो वा संस्कृतीची उभारणा करावयाची

ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME–XI, ISSUE– II

MARCH – APRIL 2024

Original Research Article

त्यासाठी शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षण हे आवश्यकच असते. शिक्षण प्रक्रियेत शिक्षक विद्यार्थी व अध्ययन अध्यापन हे तीन महत्वाचे पैलू आहेत. शिक्षणातूनच व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास घडविण्याचे कार्य केले जाते. म्हणूनच "शिक्षण म्हणजे सर्वांग सुंदर जीवन जगण्याचा मार्ग" असे स्वामी विवेकानंदांनी म्हटले आहे. शिक्षण व्यक्तीला व समाजाला दिशा देण्याचे कार्य करते.राष्ट्रनिर्मितीसाठी शिक्षण हा महत्वाचा केंद्रबिंदू आहे. भारतीय राज्यघटनेच्या ४५ व्या कलमानुसार भारतात सार्वत्रिक शिक्षणाचा प्रसार झपाटयाने होत आहे. यासाठीच शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षण आवश्यक आहे.

संदर्भ

1. भांगळे शै. (2015). *समकालीन भारत आणि शिक्षण, पुणे; नित्यनूतन प्रकाशन.*
2. *नानकर, प्र., शिरोडे, सं. (2009). वर्तमान शिक्षणातील विचारप्रवाह, पुणे; नित्यनूतन प्रकाशन.*

३. *वर्तक मिलिता., कस्तुरे, पद्मजा. (2017). शैक्षणिक संशोधनाची ओळख, नाशिक; इनसाईट पब्लिकेशन्स.*

४. *मुळे, रा. शं., उमाठे, वि. तु. (1987). शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्वे, नागपूर; महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ.*

५. *कदम चा. प. २००७ शैक्षणिक संख्याशास्त्र पुणे नित्यनूतन प्रकाशन.*

६. *पंडित व.वि. २०१० शिक्षणातील संशोधन पुणे नित्यनूतन प्रकाशन.*

७. *दांडेकर वा. ना. २००४ शैक्षणिक संख्याशास्त्र व मूल्यमापन पुणे नित्यनूतन प्रकाशन.*

८. *करंदीकर सु. २००६ शैक्षणिक मानसशास्त्र कोल्हापूर फडके प्रकाशन.*

९. *भांडारकर के. २००५ सुलभ शैक्षणिक संख्याशास्त्र पुणे नित्यनूतन प्रकाशन.*

10. *Richards, J.C., Rodgers S.T. (2001) Approaches & Methods in Language Teaching Cambridge: Cambridge University Press*
11. *Smith, R. (1999). The future of teacher education: Principles and prospects*. Paper presented at the American Education Research Association Symposium.

Cite This Article:

डॉ भांबरे अ. रा. **(2024).** शांतता आणि न्यायासाठी शिक्षणाची भूमिका – एक अभ्यास. In Educreator Research Journal: Vol. XI (Number II, pp. 267–272). **ERJ.** ***https://doi.org/10.5281/zenodo.10908304***